

НА ДОПОМОГУ ПРАКТИКУЮЧИМ ЮРИСТАМ

*Задоя К. П.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
та кримінології юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ КОМЕНТАР ДО СТАТТІ 159–1 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ «ПОРУШЕННЯ ПОРЯДКУ ФІНАНСУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ, ПЕРЕДВИБОРНОЇ АГІТАЦІЇ, АГІТАЦІЇ З ВСЕУКРАЇНСЬКОГО АБО МІСЦЕВОГО РЕФЕРЕНДУМУ»¹

1. Питання фінансування політичних партій, виборчих кампаній та кампаній з проведення референдуму є предметом багатьох міжнародних актів. Зокрема, це Резолюція № (97)24 Комітету міністрів Ради Європи (далі – РЄ) «Про двадцять принципів боротьби з корупцією» 1997 р. (п. 15); Рекомендація № 1516 (2001) Парламентської Асамблеї РЄ «Про фінансування політичних партій» 2001 р.; Рекомендація № (2003)4 Комітету міністрів РЄ «Про загальні правила боротьби з корупцією при фінансуванні політичних партій та виборчих кампаній» (ст. 16). В останній міститься заклик

до держав-членів РЄ запровадити ефективні, пропорційні та запобіжні *санкції* за порушення правил фінансування політичних партій і виборчих кампаній.

Хоча такі санкції не обов'язково повинні мати кримінально-правовий характер, тим не менш значна частина європейських держав запровадила їх. Наприклад, вони передбачені Законом Ісландії № 126/2006 «Про фінансові справи політичних організацій і кандидатів та їх обов'язок надавати інформацію»; актами Королівства Данія «Про рахунки політичних партій» та «Публічне фінансування політичних партій»; ст. 288–2

¹ Щодо змісту кваліфікуючих ознак складів злочинів, передбачених ч.ч. 3, 4 ст. 159–1 КК («вчинення злочину повторно», «вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб», «вчинення злочину організованою групою», «вимагання внеску чи фінансової (матеріальної) підтримки»), див. Настільна книга детектива, прокурора, судді. Коментар антикорупційного законодавства / за ред. М. І. Хавронюка. – К.: Дакор, 2016. – С. 101–104, 185–190, 301.

Кримінального кодексу Латвійської Республіки.

2. В Оціночному звіті Групи держав проти корупції (GRECO) «Прозорість фінансування партій», 3-й раунд оцінювання (2011), Україні було рекомендовано: «...Забезпечити, щоб (i) всі порушення чинних і будь-яких майбутніх правил фінансування політичних партій та виборчих кампаній були чітко визначеними і каралися ефективними, пропорційними та запобіжними санкціями; (ii) представники партій і кандидати несли персональну відповідальність за порушення правил фінансування партій та виборчих кампаній; та (iii) строки давності за цими правопорушеннями були б достатньо довгими, аби дозволити компетентним органам ефективно наглядати за фінансуванням політичних партій». На виконання цих рекомендацій 8 жовтня 2015 р. прийнято Закон, яким було вкладено в новій редакції і ст. 159–1 КК.

Нормативно-правову базу фінансування політичних партій, виборчих кампаній та кампаній з проведення референдуму складають положення:

1) Закону «Про політичні партії в Україні» (розділи IV та IV1);

2) Закону «Про вибори Президента України» (розділ VI);

3) Закону «Про вибори народних депутатів України» (розділ VI);

4) Закону «Про місцеві вибори» (розділ X);

5) Закону «Про всеукраїнський референдум» (розділ VI);

6) нормативно-правові акти Національного агентства з питань запобігання корупції (далі – НАЗК).

Ці акти визначають законні джерела фінансування політичних партій, виборчих кампаній, кампаній з проведення референдуму, а також відповідні повноваження й обов'язки держави та учасників політичного процесу.

3. У ст. 159–1 Кримінального кодексу України (далі – КК) передбачено кримінальну відповідальність за кілька окремих (самостійних) типів поведінки, які

умовно та узагальнено можна охарактеризувати таким чином:

1) подання завідомо недостовірних відомостей у звітності щодо фінансування політичної партії або виборчої кампанії (частини 1, 3)¹;

2) незаконне здійснення внеску на підтримку політичної партії або надання фінансової (матеріальної) підтримки виборчій кампанії або кампанії з проведення всеукраїнського чи місцевого референдуму² (частини 2–4);

3) незаконне отримання внеску на користь політичної партії або на підтримку виборчої кампанії або кампанії з проведення всеукраїнського чи місцевого референдуму (частини 2–4).

Особливості змісту ст. 159–1 КК визначають нестандартне співвідношення між складами злочинів. Так, склади злочинів, передбачені частинами 1 і 2 ст. 159–1, КК слід розглядати як самостійні (окремі) один відносно іншого; склад злочину, передбачений ч. 3 ст. 159–1 КК, є кваліфікованим щодо складів, передбачених частинами 2 і 3; склад злочину, передбачений ч. 4 ст. 159–1 КК, є особливо кваліфікованим щодо складу злочину, передбаченого частиною 2 цієї статті. Про значення співвідношення між складами злочинів, передбачених ст. 159–1 КК, для питань кримінально-правової кваліфікації (див. нижче).

4. Предметом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 159–1 КК, є відомості:

1) у звіті партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру – щодо переліку таких відомостей див. ч. 9 ст. 17 Закону «Про політичні партії в Україні»;

¹ Положення ч. 1 ст. 159–1 КК не поширюються на звіт про надходження та використання коштів фонду всеукраїнського референдуму, який розподіляє коштів накопичувального рахунку фонду референдуму зобов'язаний не пізніше як на п'ятнадцятий день після дня голосування подати до ЦВК (див. ч. 6 ст. 63 Закону «Про всеукраїнський референдум»). Це законодавча прогалина, що повинна бути усунута.

² У частині вказівок на місцеві референдуми положення ст. 159–1 нині de facto є «мертвими» через відсутність нормативної регламентації цієї форми волевиявлення громадян.

2) у фінансовому звіті про надходження та використання коштів виборчого фонду партії – щодо переліку таких відомостей див. ч. 8 ст. 49 Закону «Про вибори народних депутатів України»;

3) у фінансовому звіті місцевої організації партії – щодо переліку таких відомостей див. ч. 7 ст. 71 Закону «Про місцеві вибори»;

4) у фінансовому звіті кандидата на виборах – див. залежно від виду виборів, відповідно, ч. 7 ст. 42 Закону «Про вибори Президента України», ч. 8 ст. 49 Закону «Про вибори народних депутатів України», ч. 7 ст. 71 Закону «Про місцеві вибори».

У виборчому законодавстві розрізняються: поточні та накопичувальні рахунки виборчих фондів кандидата в Президенти України, партії, місцевої організації партії. Обов'язок скласти фінансовий звіт щодо надходжень і використання коштів покладається на розпорядника таких рахунків, а тому предметом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 159–1 КК, можуть бути відомості в звіті щодо використання як поточного, так і накопичувального рахунків.

Крім того, виборчі закони передбачають подання відповідними розпорядниками попередніх та остаточних фінансових звітів у строки, визначені законодавством. У частині 1 ст. 159–1 КК відсутні спеціальні застереження, а тому вона поширюється як на відомості, що містяться й у попередньому, і в остаточному фінансових звітах.

Від фінансового звіту партії про майно, доходи, витрати й зобов'язання фінансового характеру, який вона подає до НАЗК, слід відрізнити звіти, які складаються за підсумками щорічного внутрішньопартійного фінансового контролю (ч. 2 ст. 17 Закону «Про політичні партії в Україні») або зовнішнього незалежного фінансового аудиту партії (частини 3, 4 ст. 17 Закону «Про політичні партії в Україні»). Відомості, що містяться в таких звітах, не є предметом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 159–1 КК.

Складання звіту щорічного внутрішньопартійного фінансового контролю або зовнішнього незалежного фінансового аудиту партії, який містить недостовірні відомості, кваліфікується за відповідною частиною ст. 358 КК.

Недостовірність відомостей, які містяться в зазначених звітах, – це їхня невідповідність реальному фінансуванню діяльності політичної партії чи виборчої кампанії. Вона може бути обумовлена:

а) відсутністю інформації про: надходження на рахунки виборчих фондів або партії; майно, яке перебуває у власності партії; здійснені витрати партії або виборчого фонду; виникнення в партії зобов'язань фінансового характеру;

б) зазначенням невірних: сум внесків, які надійшли на рахунки виборчого фонду чи партії; дат надходження внесків; даних про особу, яка здійснила внесок, тощо.

Конкретними показниками недостовірності відомостей може бути невідповідність вказаних у звітах даних:

а) первинним обліковим документам;

б) відомостям з інформаційних баз даних державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування;

в) інформації, що надходить та (або) отримана від державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, інших юридичних осіб публічного права, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, а також фізичних осіб в установленому законом порядку (див. п. 4 Положення про аналіз Звіту політичної партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, затвердженого рішенням НАЗК від 8 вересня 2016 р. № 26).

5. *Подання недостовірних відомостей, які містяться у звіті* (ч. 1 ст. 159–1 КК) означає передачу звіту, що містить недостовірні відомості, суб'єкту права, визначеному законодавством, а саме:

– НАЗК – звіту партії про майно, доходи, витрати й зобов'язання фінан-

сового характеру або фінансового звіту щодо коштів накопичувального рахунку виборчого фонду кандидата в Президенти України або партії;

– розпоряднику коштів накопичувального рахунку виборчого фонду кандидата вбез зазначення в платіжному документі відомостей, передбачених Президенти України, партії, місцевої організації – фінансового звіту щодо коштів поточного рахунку виборчого фонду кандидата в Президенти України, партії або місцевої організації партії;

– політичній партії – фінансового звіту щодо коштів накопичувального рахунку виборчого фонду кандидата в Президенти України (якщо останнього висунула партія), партії або коштів поточного рахунку виборчого фонду кандидата у народні депутати України (якого висунула партія);

– Центральній виборчій комісії України (далі – ЦВК) – фінансового звіту щодо коштів накопичувального рахунку виборчого фонду кандидата в Президенти України або політичної партії;

– окружній виборчій комісії – фінансового звіту щодо коштів поточного рахунку виборчого фонду кандидата в народні депутати України;

– територіальній виборчій комісії – фінансового звіту щодо коштів накопичувального рахунку виборчого фонду місцевої організації партії або коштів поточного рахунку виборчого фонду кандидата в депутати місцевої ради в одномандатному виборчому окрузі, кандидата на посади сільського, селищного, міського голови, старости.

Подання недостовірних відомостей може вчинити суб'єкт злочину особисто або з використанням інших осіб.

Виборче законодавство передбачає, що в окремих випадках фінансовий звіт повинен передаватися відразу кільком уповноваженим суб'єктам права (наприклад, фінансовий звіт щодо коштів накопичувального рахунку виборчого фонду – партії, ЦВК і НАЗК). За змістом ч. 1 ст. 159–1 КК кримінальна від-

повідальність особи повинна наставати в разі подання звіту, що містить недостовірні відомості, хоча б одному із вказаних суб'єктів.

Не може вважатися поданням завідомо недостовірних відомостей у звіті щодо коштів поточного рахунку виборчого фонду кандидата в народні депутати України передбачене ч. 6 ст. 49 Закону «Про вибори народних депутатів України» пересилання копії такого звіту окружною виборчою комісією до ЦВК і НАЗК.

6. З суб'єктивної сторони злочин, передбачений ч. 1 ст. 159–1 КК, характеризується прямим умислом, про що свідчить вказівка на *завідомість* недостовірного характеру відомостей.

7. Суб'єкт злочину, передбаченого ч. 1 ст. 159–1 КК, є спеціальним. Це особа, на яку законодавством покладено обов'язок передавати відповідні відомості, зафіксовані в звіті партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру або у фінансовому звіті про надходження та використання коштів виборчого фонду партії, місцевої організації партії, кандидата на виборах. Такими особами є:

– керівник політичної партії – у разі подання звіту партії про майно, доходи, витрати й зобов'язання фінансового характеру¹;

¹ Відповідно до ч. 7 ст. 17 Закону «Про політичні партії в Україні» звіт партії про майно, доходи, витрати й зобов'язання фінансового характеру передається за підписом керівника політичної партії. Таким чином, у юридичному сенсі відповідальним за зміст звіту та за його передачу до НАЗК може бути лише керівник партії. У той же час в п. 1 розділу II Положення про порядок подання Звіту політичної партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, затвердженого рішенням НАЗК від 28 липня 2016 р. № 2, вказується, що звіт партії має підписуватись ще й головним бухгалтером (особою, відповідальною за ведення бухгалтерського обліку). Оскільки це положення підзаконного нормативно-правового акту прямо суперечить положенню закону, для цілей кримінально-правової кваліфікації головні бухгалтери політичних партій (особи, відповідальні за ведення бухгалтерського обліку) не повинні визнаватись суб'єктами злочину, передбаченого ч. 1 ст. 159–1 КК. Утім, дії таких осіб за наявності достатніх для того підстав можуть кваліфікуватись як пособництво у вчиненні цього злочину.

– розпорядник поточного рахунку виборчого фонду кандидата в Президенти України, партії або місцевої організації партії – в разі подання фінансового звіту щодо коштів такого рахунку;

– розпорядник накопичувального рахунку виборчого фонду кандидата в Президенти України, партії або місцевої організації партії – у разі подання фінансового звіту щодо коштів такого рахунку;

– розпорядник поточного рахунку виборчого фонду кандидата в народні депутати України, кандидата в депутати місцевої ради в одномандатному виборчому окрузі або кандидата на посади сільського, селищного, міського голови, старости – у разі подання фінансового звіту щодо коштів такого рахунку.

Щодо правового статусу розпорядників виборчих фондів див. ст. 42 Закону «Про вибори Президента України», ст. 49 Закону «Про вибори народних депутатів України», ст. 71 Закону «Про місцеві вибори».

Інші особи, які організували вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 159–1 КК, схилили керівника політичної партії чи розпорядника виборчого фонду до подання завідомо недостовірних відомостей у відповідному звіті чи сприяли їм у цьому (складаючи текст звіту, фізично передаючи звіт уповноваженому суб'єкту тощо), мають визнаватись організаторами, підбурювачами чи пособниками у вчиненні такого злочину.

Немає складу злочину в діях особи, яка за дорученням керівника політичної партії або розпорядника виборчого фонду виконувала технічні функції – виготовила текст відповідного звіту, передала його уповноваженому суб'єкту тощо, не знаючи про недостовірний характер відомостей, що містяться в звіті.

8. У частині 2 ст. 159–1 КК встановлено кримінальну відповідальність за вісім різних форм вчинення злочину:

1) здійснення внеску на підтримку політичної партії особою, яка не має на те права, або від імені юридичної особи, яка не має на те права,

2) здійснення внеску на підтримку політичної партії фізичною особою або від імені юридичної особи у великому розмірі;

3) надання фінансової (матеріальної) підтримки для здійснення передвиборної агітації, агітації з всеукраїнського або місцевого референдуму особою, яка не має на те права, або від імені юридичної особи, яка не має на те права;

4) надання фінансової (матеріальної) підтримки для здійснення передвиборної агітації, агітації з всеукраїнського або місцевого референдуму, вчинене у великому розмірі;

5) отримання внеску на користь партії від особи, яка не має права здійснювати такий внесок;

6) отримання внеску на користь партії, вчинене у великому розмірі;

7) отримання фінансової (матеріальної) підтримки в здійсненні передвиборної агітації, агітації з всеукраїнського або місцевого референдуму від особи, яка не має права надавати таку фінансову (матеріальну) підтримку;

8) отримання фінансової (матеріальної) підтримки в здійсненні передвиборної агітації, агітації з всеукраїнського або місцевого референдуму, вчинене у великому розмірі.

Внеском на підтримку політичної партії в ст. 159–1 КК (з огляду на ч. 4 ст. 15 Закону «Про політичні партії в Україні») є: грошові кошти чи інше майно, переваги, пільги, послуги, позики (кредити), нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального або негрошового характеру, у т.ч. членські внески членів політичної партії, спонсорство третіми особами заходів чи іншої діяльності на підтримку політичної партії, товари, роботи, послуги, які надано або отримано безоплатно чи на пільгових умовах (за ціною, нижчою за ринкову вартість ідентичних або подібних робіт, товарів та послуг на відповідному ринку). У цілому такий перелік кореспондує із законодавчим визначенням неправомірної вигоди (див. примітку ст. 160, примітку ст. 354, примітку ст. 364–1 КК).

Різновидом внеску, що відповідно до законодавства прямо не визнається неправомірною вигодою, є *позика*. Її поняття розкривається в цивільному законодавстві. Відповідно до ст. 1046 ЦК за договором позики одна сторона (позикодавець) передає у власність другій стороні (позичальникові) грошові кошти або інші речі, визначені родовими ознаками, а позичальник зобов'язується повернути позикодавцеві таку ж суму грошових коштів (суму позики) або таку ж кількість речей того ж роду і такої ж якості¹.

Здійснення внеску на підтримку політичної партії означає передачу такого внеску політичній партії, зареєстрованій в установленому порядку місцевій організації політичної партії, пов'язаній особі політичної партії чи її місцевої організації, висунутому політичною партією чи її місцевою організацією кандидату на виборах народних депутатів України, виборах Президента України, місцевих виборах (шляхом перерахування або переказування до виборчого фонду на відповідних виборах).

Передача внеску може набувати різноманітних форм залежно від його характеру – гроші можуть зараховуватись на рахунки партії чи передаватись готівкою її членам в інтересах партії, послуги, переваги, пільги можуть надаватись політичній партії як юридичній особі або окремим її членам, але в інтересах партії в цілому тощо.

Слід враховувати, що регулятивне законодавство визначає поняття внеску на підтримку політичної партії в контексті правомірних дій суб'єктів політичного процесу. Наприклад, у ч. 4 ст. 14 Закону «Про політичні партії в Україні» вказано, що внесок на підтримку політичної партії може надаватись висунутому політичною партією чи її місцевою організацією кандидату на виборах народних депутатів України, виборах Президента України, місцевих виборах

¹ Вказівка на позику як різновид внеску є надмірною: згідно з ЦК предметом позики є або грошові кошти, або речі, які і так згадуються у ч. 4 ст. 14 Закону «Про політичні партії в Україні».

шляхом перерахування або переказування коштів до виборчого фонду на відповідних виборах, оскільки виборче законодавство встановлює такий правовий режим функціонування виборчих фондів, в якому немає місця готівковим внескам на передвиборчу агітацію. Однак поширення подібного розуміння внеску на підтримку політичної партії на кримінальне законодавство мало б наслідком, наприклад, безкарність передачі готівкових коштів кандидатам на виборах особами, які відповідно до Закону «Про політичні партії в Україні» не мають на це права. Таким чином, поняття внеску на підтримку політичної партії в тексті статті 159–1 КК має тлумачитись автономно, – з огляду на ч. 4 ст. 15 Закону «Про політичні партії в Україні», але й з урахуванням того, що метою цього положення КК є запобігання протиправному фінансуванню політичних партій і виборчого процесу, – та охоплювати будь-які фактичні внески на підтримку політичної партії.

9. Внесок на підтримку політичної партії вважається здійсненим *особою, яка не має на те права, або від імені юридичної особи, яка не має на те права*, якщо його було надано фізичними особами, зазначеними в ч. 1 ст. 15 Закону «Про політичні партії в Україні» (див. також ч. 1 ст. 43 Закону «Про вибори Президента України», ч. 1 ст. 50 Закону «Про вибори народних депутатів України»), або від імені юридичних осіб, зазначених у цій же статті Закону.

Частина 3 ст. 72 Закону «Про місцеві вибори», на відміну від інших актів виборчого законодавства, при визначенні кола осіб, які можуть робити внески до виборчих фондів на місцевих виборах, не містить відсилки до Закону «Про політичні партії в Україні» та в свою чергу забороняє робити добровільні внески до виборчого фонду: а) іноземцям та особам без громадянства; б) анонімним жертводавцям (без зазначення в платіжному документі відомостей, передбачених у ч. 4 ст. 72).

Колізія між цим положенням та ч. 1 ст. 15 Закону «Про політичні партії в Україні» повинна вирішуватись на користь останнього за принципами «закон, прийнятий пізніше, має пріоритет перед законом, прийнятим раніше» та «спеціальний закон має пріоритет перед загальним». Таким чином, стосовно виборчих фондів місцевих організацій партій, а також висунутих ними на місцевих виборах кандидатів повинні бути актуальними всі обмеження щодо здійснення внесків, які передбачені ч. 1 ст. 15 Закону «Про політичні партії в Україні».

10. Згідно із приміткою до ст. 159–1 КК внесок на підтримку політичної партії вважається здійсненим у великому розмірі, якщо розмір суми грошових коштів, вартість майна, пільг, послуг, позик, переваг, нематеріальних активів, будь-яких інших вигод нематеріального чи негрошового характеру в два чи більше разів перевищує встановлений законом максимальний розмір внеску на підтримку політичної партії.

Відповідно до частин 2, 3 ст. 15 Закону «Про політичні партії в Україні» загальний розмір (сума) внеску (внесків) на підтримку політичної партії від громадянина України протягом одного року не може перевищувати 400 мінімальних розмірів заробітної плати (далі – мрзп), встановлених на 1 січня року, в якому здійснювалися внески, а від імені юридичної особи – 800 мрзп.

При цьому в загальний розмір внесків мають включатись як внески, що надавались безпосередньо політичній партії, місцевій організації політичної партії, пов'язаній особі політичної партії чи її місцевій організації, так і внески до виборчих фондів політичної партії, місцевої організації партії та висунутих ними кандидатів на виборах різних рівнів.

Частина 2 ст. 72 Закону «Про місцеві вибори» встановлює, що розмір добровільного внеску однієї фізичної особи до одного виборчого фонду не може перевищувати 10 мрзп. Цю норму слід розглядати як додаткову щодо частин

2, 3 ст. 15 Закону «Про політичні партії в Україні». Отже, внесок на підтримку політичної партії у вигляді внеску до виборчого фонду її місцевої організації або до виборчого фонду кандидата в депутати в одномандатному виборчому окрузі чи кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови, старости, висунутого місцевою організацією партії, може вважатись великим ще тоді, коли він у два чи більше разів перевищує 10 мрзп.

Якщо фізична або юридична особа здійснює або може здійснювати вирішальний вплив на діяльність однієї або кількох юридичних осіб (зокрема, є кінцевим бенефіціарним власником (контролером) юридичної особи), внески такої фізичної або юридичної особи і підконтрольних їй юридичних осіб вважаються внеском однієї особи й обмежуються загальним розміром (сумою) внеску (внесків), встановленим цією статтею (ч. 4 ст. 15 Закону «Про політичні партії в Україні»). Щодо змісту понять «вирішальний вплив», «кінцевий бенефіціарний власник (контролер)» – див. Додаток до рішення НАЗК від 11 серпня 2016 р. № 11.

Розмір (сума) внеску у формі робіт, товарів або послуг визначається на основі ринкової вартості ідентичних або подібних робіт, товарів та послуг на відповідному ринку за методологією, розробленою та затвердженою НАЗК за погодженням з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної фінансової політики (ч. 5 ст. 15 Закону «Про політичні партії в Україні»)¹.

11. *Фінансовою (матеріальною) підтримкою для здійснення передвиборної агітації, агітації з всеукраїнського або місцевого референдуму з огляду на примітку до ст. 159–1 КК є грошові кошти, майно, пільги, послуги, позики, перева-*

¹ До моменту затвердження методології виключається кримінальне переслідування особи за здійснення внеску на підтримку політичної партії у великому розмірі, якщо такий внесок полягав у роботах, товарах чи послугах.

ги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру¹.

Виборче законодавство дозволяє наповнення виборчих фондів партій, їх місцевих організацій та кандидатів на виборах різних рівнів лише грошовими коштами, які переказують чи переводять на відповідні рахунки, однак як і поняття «внесок на підтримку політичної партії», поняття «фінансова (матеріальна) підтримка для здійснення передвиборної агітації, агітації з всеукраїнського або місцевого референдуму» має тлумачитись автономно та охоплювати найрізноманітніші форми такої підтримки: передача для потреб передвиборчої агітації необхідного спорядження, проведення робіт (безоплатний ремонт автомобіля, що використовується для передвиборчої агітації), надання переваг (надання кандидату в депутати індивідуальної знижки на оренду приміщення саме через його участь у виборах) чи інших вигод. Тим більше, що на це прямо вказує примітка до ст. 159–1 КК.

12. Надання фінансової (матеріальної) підтримки для здійснення передвиборної агітації, агітації з всеукраїнського або місцевого референдуму може набувати різноманітних форм залежно від характеру підтримки – див. вище коментар щодо здійснення внеску на підтримку політичної партії.

13. Надання вказаної підтримки для здійснення передвиборної агітації, агітації з всеукраїнського або місцевого референдуму вважається вчиненням *особою*, яка не має на те права, якщо ці дії були вчинені:

– фізичною особою, зазначеною в ч. 1 ст. 15 Закону «Про політичні партії в Україні» (див. вище), або від імені відповідної юридичної особи, – у разі надання підтримки для передвиборної агітації на виборах Президента України, народних депутатів України, а також –

¹ Загалом мова йде про той же перелік, що й у випадку з внесками на підтримку політичної партії, та перелік подібний до того, що використовується для визначення неправомірної вигоди.

на місцевих виборах (якщо підтримка надається висунутому місцевою організацією кандидату на виборах народних депутатів України);

– особою, зазначеною в ч. 3 ст. 72 Закону «Про місцеві вибори» (див. вище), – у разі надання підтримки для передвиборної агітації на місцевих виборах кандидатам, що самовисунулись²;

– іноземцем чи особою без громадянства, анонімним жертводавцем або юридичною особою, що не є політичною партією чи всеукраїнською громадською організацією (ч. 3 ст. 64 Закону «Про всеукраїнський референдум») – у разі підтримки агітації з всеукраїнського референдуму.

Зазначене надання підтримки вважається вчиненням у *великому розмірі*, якщо розмір переданих благ перевищує встановлений законом максимальний розмір фінансової (матеріальної) підтримки на здійснення передвиборної агітації або агітації з референдуму.

Максимальний розмір фінансової (матеріальної) підтримки на здійснення передвиборної агітації або агітації з референдуму обмежується для: виборів Президента України та народних депутатів України – розміром максимального внеску на підтримку партії протягом року (див. вище); місцевих виборів – 10 мрзп (див. вище); всеукраїнського референдуму – 400 мрзп для внесків фізичних осіб (ч. 2 ст. 64 Закону «Про всеукраїнський референдум»).

Якщо фінансова (матеріальна) підтримка набуває вигляду робіт, товарів або послуг, то вартість останніх визначається шляхом проведення судової експертизи.

14. Незаконне здійснення внеску на підтримку політичної партії, а так само незаконне надання фінансової (ма-

² Частина 3 ст. 72 Закону «Про місцеві вибори» містить самостійні (порівняно із Законом «Про політичні партії в Україні») обмеження щодо можливості надання підтримки передвиборної агітації. Як відзначалось вище, дане положення не може застосовуватись щодо «партійних» кандидатів, але повинно – щодо самовисунувців.

теріальної) підтримки для здійснення передвиборної агітації, агітації з всеукраїнського або місцевого референдуму з суб'єктивної сторони характеризуються виключно прямим умислом.

15. Суб'єкт здійснення (надання) внеску (фінансової (матеріальної) підтримки) на підтримку політичної партії (здійснення передвиборної агітації, агітації з всеукраїнського або місцевого референдуму) у великому розмірі є загальним.

Суб'єкт здійснення (надання) внеску (фінансової (матеріальної) підтримки) на підтримку політичної партії (здійснення передвиборної агітації, агітації з всеукраїнського або місцевого референдуму) особою, яка не має на те права, або від імені юридичної особи, яка не має на те права, є спеціальним. Це фізична особа, якій законом заборонено здійснювати (надавати) відповідний внесок (підтримку), або службова особа юридичної особи, стосовно якої закон містить аналогічні обмеження, – див. вище посилання на акти регулятивного законодавства, що визначають перелік таких осіб.

Інші особи, які сприяють у здійсненні (наданні) внеску (допомоги) (наприклад, працівник банку або відділення зв'язку приймає платіжний документ, знаючи що платник не має права здійснювати внесок на підтримку політичної партії) повинні підлягати кримінальній відповідальності як пособники у вчиненні злочину.

16. *Одержання* внеску на підтримку політичної партії або фінансової (матеріальної) підтримки для здійснення передвиборної агітації, агітації з всеукраїнського або місцевого референдуму означає їх прийняття відповідною особою: прийняття грошових коштів або речі у володіння, споживання певної послуги (зокрема, політичною партією як юридичною особою, членами політичної партії або працівниками її апарату в інтересах партії) тощо.

17. З суб'єктивної сторони незаконне одержання внеску на підтримку політич-

ної партії або фінансової (матеріальної) підтримки для здійснення передвиборної агітації, агітації з всеукраїнського або місцевого референдуму характеризується виключно прямим умислом.

Кримінальна відповідальність особи настає лише за умови, що на момент прийняття відповідних благ вона усвідомлювала, що такі блага надаються у великому розмірі, або фізичною особою, яка не має на те права, або від імені юридичної особи, яка не має на те права. Особа не може підлягати кримінальній відповідальності за ч. 2 ст. 159–1 КК у разі, якщо зазначені обставини стали їй відомими після того, коли певні блага було прийнято, у т.ч. і тоді, коли вона порушила вимоги ч. 7 ст. 15 Закону «Про політичні партії» щодо складання заяви про відмову від внеску на підтримку політичної партії.

18. Суб'єкт незаконного одержання внеску на підтримку політичної партії або фінансової (матеріальної) підтримки для здійснення передвиборної агітації, агітації з всеукраїнського або місцевого референдуму є спеціальним. Ним може бути в разі незаконного одержання:

1) внеску на підтримку політичної партії – керівник політичної партії, керівник місцевої організації партії, пов'язана особа політичної партії чи її місцевої організації¹, кандидат на виборах народних депутатів України, виборах Президента України, місцевих виборах (якщо внесок на користь партії здійснюється шляхом перерахування або переказування до виборчого фонду на відповідних виборах);

2) фінансової (матеріальної) підтримки для здійснення передвиборної агітації – кандидат на виборах Президента

¹ Щодо поняття «пов'язані особи» – див. Додаток до рішення НАЗК від 11 серпня 2016 р. № 11. У цьому правовому акті пов'язаними особами також визнаються кандидати на виборах, висунуті партією або її місцевою організацією. Утім, це прямо суперечить ч. 4 ст. 14 Закону «Про політичні партії», в якій ці дві категорії осіб прямо розмежовуються. Це не створює серйозних проблем для кримінально-правової кваліфікації, але у формулюванні обвинувачення кандидатів на виборах все ж не слід визнавати пов'язаними особами політичної партії.

України, народних депутатів України чи місцевих виборах, що самовисунувся, а також висунутий політичною партією чи її місцевою організацією кандидат на виборах народних депутатів України, виборах Президента України, місцевих виборах (якщо фінансова (матеріальна) підтримка передвиборної агітації здійснюється не шляхом перерахування або переказування коштів до виборчого фонду на відповідних виборах);

3) фінансової (матеріальної) підтримки для здійснення агітації з всеукраїнського референдуму – член ініціативної групи з проведення всеукраїнського референдуму¹.

Інші особи, які сприяли незаконному одержанню внеску на підтримку політичної партії або фінансової (матеріальної) підтримки для здійснення передвиборної агітації, агітації з всеукраїнського або місцевого референдуму (наприклад, член партії, який фізично прийняв незаконний грошовий внесок на підтримку партії за дорученням її керівника партії чи керівника місцевої організації), підлягають кримінальній відповідальності як пособники у вчиненні злочину.

19. У випадку, коли незаконне здійснення (одержання) внеску на підтримку політичної партії виявляється у незаконному наданні (одержанні) фінансової (матеріальної) підтримки для здійснення передвиборної агітації, скоєне за жодних умов не утворює сукупності злочинів, але за наявності достатніх для того підстав особі на рівні формулювання обвинувачення мають бути інкриміновані і незаконне здійснення (одержання) внеску на підтримку політичної партії, і незаконне надання (одержання) фінансової (матеріальної) підтримки для здійснення передвиборної агітації.

20. Оскільки ч. 2 ст. 159–1 КК не обумовлює кримінальну відповідальність вчиненням або невчиненням певних дій суб'єктом незаконного одержання внеску на користь партії або фінансової (матеріальної) підтримки для здійснення передвиборної агітації, агітації з всеукраїнського або місцевого референдуму, склад злочину, передбачений ч. 2 ст. 159–1 КК, є суміжним щодо складів злочинів, передбачених статтями 354, 368–3 КК, а між відповідними нормами відсутня конкуренція.

¹ Оскільки ініціативна група з проведення всеукраїнського референдуму не має статусу юридичної особи, кожен з її учасників при вчиненні дій по організації і проведенню референдуму є таким, що діє від групи в цілому.